

М. Г. Братасюк

доктор філософських наук, професор
Львівського національного університету імені Івана Франка

В. М. Братасюк

кандидат юридичних наук,
головний науковий співробітник
Національної школи суддів України

СМИСЛОВА БЕЗПЕРЕРВНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ ТРАДИЦІЇ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКОЇ СУЧАСНОСТІ

В статті висвітлюється проблема смислотворення в правовій сфері. Наголошено, що європейський вибір України, необхідності ствердження демократичних засад життя, формування національної правової реальності, правове смислотворення є далеко не другорядною проблемою. Зроблено наголос на гуманістичній функції правового смислотворення, зумовленого гуманістичною суттю правових смислів, які є водночас цінностями права.

В статті акцентовано на необхідності узгодження смислів права із структурами суспільного буття, оскільки їх неузгодженість може зумовити дисбаланс інтересів суб'єктів права, руйнацію правовідносин, і навіть загрозу національній безпеці держави. В статті проведено ідею, що сучасне правове смислотворення має ґрунтуватися на надбаннях національної правової традиції, стрижнем якої є смисли і цінності, напрацьовані всіма поколіннями українців упродовж усього їхнього правового розвитку. Показано, що правове смислотворення українців, що акумульоване в їхній національній правовій традиції змістовно багате, багатогранне, впорядковане, структуроване, безперервне, що і забезпечило тяглість правової традиції.

В різні періоди національної історії, починаючи із княжої епохи, українці розвивали такі фундаментальні правові смисли як: повага до людини, її життя, гідності, честі, до природних прав на свободу, справедливе ставлення до себе з боку інших, на правову рівність у свободі, справедливості, принцип правової впорядкованості людського буття, принцип добра, спільного блага як смисл права, принцип добросовісності, милосердя, взаєморозуміння, принцип невідчужуваності природних прав, істинність як смисл права, принцип відкритості суду, авторитетності суду, децентралізації правосуддя, принцип права на захист природних прав тощо. Українці завжди були прихильні до трактування права як форми буття загальнолюдських цінностей, як духовно-культурного феномена.

Особливо важливим аспектом національної правової традиції є єдність права та морально-етичного чинника. Ціла низка смислів і цінностей права в українській правовій традиції є водночас смислами і цінностями морально-етичного плану, що дає підстави для розуміння права як юридизованої моралі. Акцентовано на необхідності в процесі проведення правової реформи особливу увагу звернути саме на принцип єдності права та морально-етичного виміру.

Ключові слова: *смисли та цінності права, смислотворення, національна правова традиція, феномен юридизованої моралі, природні права, принципи права.*

Постановка проблеми. Сучасна Україна четвертий рік у відкритій стражденній боротьбі з агресором наполегливо відстоює своє право бути вільною, суверенною європейською державою. Незважаючи на цю екстремальну ситуацію, у правовій сфері триває реформування,

кінцевою метою якого має бути створення гуманістичної національної правової системи європейського типу, чого дуже не вистачало українській правовій сфері довоєнного часу. Можна стверджувати, що понад три десятиліття незалежності триває наскрізна криза

правової сфери, про що свідчить тотальне, масове порушення прав людини, не реформованість механізму правового захисту, провал правозахисної політики держави. Замість глибинного реформування національного права проводилися позірні, поверхові, формальні здебільшого інституційні зміни, які ніякого ефекту не дали та й дати не могли. Національну правову сферу, залишену у спадок від попередньої епохи, замість того, щоб глибинно реформувати, просто адаптували до нових реалій життя, зокрема, до людини нового типу – людини ринкового суспільства. Особливо складна ситуація склалася у сфері практичної правової діяльності, яка змістовно зазнала змін найменше.

Глибинне реформування має поширитися на всі складові правової реальності, починаючи від правової освіти, правосвідомості всіх суб'єктів права і найперше владних суб'єктів, і закінчуючи прийняттям та виконанням правових рішень. Реформування правової сфери сучасної України має ґрунтуватися на надбанні національної правової традиції, грубо обірваної і максимально порушеної радянщиною. Ці глибинні зміни мають бути відновленням і продовженням її смислової безперервності. Оскільки ця проблема належить до малорозроблених, її дослідження є актуальним.

Мета статті – на основі аналізу наукових джерел висвітлити смисловий потенціал української правової традиції і показати необхідність забезпечення неперервності його використання і втілення в сучасному правовому реформуванні.

Аналіз останніх наукових публікацій. Окремі аспекти досліджуваної проблеми розроблялися українськими істориками, теоретиками та філософами права. Зокрема заслуговують на увагу наукові доробки таких авторів як: Ю. Багрій, В. Братасюк, М. Братасюк, О. Гришук, Д. Вовк, В. Градова, П. Захарченко, Ю. Лобода, М. Мірошніченко, Нестеренко, С. Павлов, Г. Попадинець, О. Шевченко, А. Шевцова та ін. [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12]. Зокрема, зазначені автори зосередили свою увагу на характерних рисах національної культури та правової традиції як її невід'ємної складової, її функцій та значимості для формування національної правової ідентичності, загалом правового розвитку, виокремили її провідні принципи та цінності, розкрили її особливості в різні періоди національної історії тощо. Проте питання значимості правового смислотворення для правового розвитку, необхідність смислотворчої правової діяльності народу для забезпечення

його єдності, забезпечення тягlosti смислової безперервності національного правового розвитку розкрито поверхово, тому існує необхідність розроблення зазначеної проблеми.

Виклад основного матеріалу. Кожна правова культура, будучи ґрунтованою на певній традиції, є вираженням національної правової самобутності народу, його ідентичності і важливим чинником його національного розвитку [5; 8; 10]. Людське життя і кінечне, і безкінечне, бо кожен із нас дбає про його продовження, зберігаючи безперервність тих смислів, які були створені попередніми поколіннями, стверджуючи себе як необхідну ланку цього смислового ланцюга, цієї смислової безкінечності [8]. Кожне нове покоління є охоронцем і ретранслятором тих смислів, які були закладені попередніми поколіннями, кожне покоління зберігає, стверджує і розвиває, збагачує ці смислові лінії, що залишені минулими поколіннями, але вже в нових умовах [5; 11; 12].

Правове смислотворення, правовий смисловий ланцюг, створений нацією в попередній епохи, знаходять своє продовження, вдосконалення і розвиток на новому витку історії народу, вже в нових умовах. Це дуже важливо, щоб смислова лінія не рвалася, щоб ті смисли, які є результатом народної правотворчості, зберігалися, охоронялися від руйнації, забуття, нехтування тощо. Смислове правотворення являє собою підґрунтя для реального правопорядку. Право існує як багатогранне явище, унікальний духовно-культурний феномен. Воно присутнє скрізь, де існує втілення принципу правової рівності. Воно багатогранне, проте ми можемо сприймати його як цілісність, і це називається смислом. Світ права нам даний через смисл. Загалом смисл – це спосіб, через який світ постає перед нами як цілісність. «Це ланка, яка поєднує людину зі структурами, засадами буття. Смисли звернені до практичного життя людини, сприяють її ціннісному утвердженню, забезпечують цілісність її буття», – стверджує Нестеренко [8]. Смисли взаємопов'язані, їм властива безперервність і упорядкованість, і дуже важливо цю безперервність і впорядкованість не зруйнувати, бо «...коли смисли поєднані зі структурами буття, людина сутнісно поєднана зі світом» [8], світ розвивається як світ не просто людського, а людяного буття. Правові смисли творяться із практичного життя народу, вони відображають його прагнення зберегти і захистити той ціннісний вимір, який для народу є життєво необхідним. Вони синтезують

різні форми буття права в єдину правову реальність. Вони орієнтують, спрямовують людське життя в русло правопорядку. Ціннісно-сміслова концентрація засвідчує високий рівень розвитку правової культури народу [6; 12].

Правові смисли взаємопов'язані. Право не можна мислити поза такими смислами як: справедливість, рівність, повага до людської гідності, свобода, спільне благо, добросовісність, розумність, відповідальність, обов'язок, права людини, відсутність свавілля, істинність тощо. Ці смисли один одного зумовлюють, розгортають, так би мовити, витягують, єднаючись в один смисловий ланцюг. Якщо звернемося до справедливості як смислу права, то неминуче вирине рівна міра, рівний масштаб її для суб'єктів права, стосовно яких і має бути застосована рівна міра поваги до їх гідності, честі і це буде справедливо. Рівна міра поваги до людини і її гідності можлива лише там, де є рівна міра індивідуальної свободи, бо, якщо її немає, тобто, панує несвобода і нерівність, то немає рівної міри поваги до гідності людини. Якщо є реальна рівна справедливість і повага до людини, то це все для спільного добра, спільного блага тощо. А там, де є рівна міра свободи, там має бути рівна міра відповідальності за її використання, здійснення, бо без відповідальності свобода перетвориться в свавілля. Як бачимо, взаємозалежність правових смислів очевидна.

Правові смисли мають відповідати структурам буття загалом і людського буття зокрема. Якщо ця увідповідненість реальна, люди як суб'єкти права відчувають свою органічну єдність із буттям, реальні правові умови сприяють розкриттю їхніх сутнісних рис, тобто, сприяють усуненню людини, прояву повноти її буття [12]. Невипадково такою актуальною для сучасних людей, зокрема, українців є проблема творення правової держави. Ця ідея приваблива для людей тому, що смислом цієї держави є визнання і захищеність невід'ємних прав людини, створення ефективного механізму правового захисту, незалежної, а, отже, справедливої судової влади, справедливого суду, який найкраще з поміж інших державних інституцій може захистити права людини, реалізація яких і є втіленням повноцінного людського життя. Тобто, правова держава, будучи втіленням простору свободи та справедливості, тим самим творить повноцінних людей-особистостей, реальних суб'єктів права. Правова держава – це простір вільного самоздійснення індивідів, творення партнерських взаємовідно-

син, рівноправовних відносин не лише між індивідами, а й між громадянами та державою, бо така держава втілює в життя принцип визнання іншого як інакшого, але рівноцінного собі, що в праві є особливо важливим [13]. В цій державі право і державні інституції як структури суспільного буття служать людини, сприяють її творчому зростанню, розвитку. Державні інституції, зокрема, правові виступають інструментами ствердження та захисту права в усіх його формах та проявах, вони впорядковують людське буття, роблячи його правовим, стверджуючи *правапорядок* (але не *законопорядок* – авт.), який має глибинно гуманістичний смисл.

І навпаки, людина руйнується тоді, коли розірвано єдність смислів і структур правового буття. Смисловий порядок людських взаємовідносин і об'єктивна упорядкованість буття – це передумови гармонійних відносин людини і світу, свідчення виправданості людського буття. Люди-пройдисвіти, без сенсу життя та закоріненості не мають стосунку до гармонійного буття, їхній життєвий світ без смислу, неосмислений [8; 12]. Вони, будучи часто аморальними особами, будь-яку впорядкованість буття руйнують, а від цього страждають інші люди. Правовий простір передбачає гармонійність правових смислів та структур людського буття. Прикметно, що українці уже тривалий час намагаються долучитися до європейського правового простору, який дуже приваблює цією гармонійністю, єдністю, увідповідненістю правових смислів та структур буття. По ідеї, європейський правовий простір – це і є буття, впорядковане правовими смислами.

Запорукою цієї, впорядкованості, гармонійності є ті самі правові смисли, вони ж загальнолюдські цінності права, закріплені в загальнолюдських принципах, які є стандартами прав людини. Проте самої декларації цих смислів-цінностей замало. Необхідно, щоб вони реально втілювалися в життя. А це не робиться автоматично, це мають робити люди, які хочуть осмислено, впорядковано жити, які готові жити в праві, втілювати його в життя реально.

Людям загалом важливо зберігати смислову єдність через ідею єдності роду, сім'ї, народу, Батьківщини, свободи, справедливості, гідності, незалежності тощо. Науковці слушно зазначають, що ми не можемо вибирати світ, в якому ми вже є, але ми можемо вибрати, як нам у цьому світі жити [6; 8; 10; 12]. Для вдосконалення, розвитку, зростання нам потрібний певний смисловий простір. І найперше правовий, бо це вдо-

сконалення і зростання можливе лише в такому впорядкованому просторі. Там, де смисли і цінності права розходяться зі структурами буття, повноцінне здійснення, самотворення людини-особистості має дуже сумнівні підстави. Неправова держава – це держави, яка нехтує правами людини, які є формою втілення загальнолюдських цінностей, тому вільне самоздійснення людини в таких умовах під загрозою. Ці невідчужувані природні права тоталітарною державою не визнаються, а, отже, і не захищаються від порушень. Державні інституції, законодавець, прокуратура, судова влада такої держави орієнтовані, як правило, на «букву закону», яка виражає волю влади [16; 17; 19; 20; 21; 22]. Це добре продемонструвала тоталітарна радянська епоха, яка підмінила право із його смисловим виміром законницьким порядком, що втілював насильство державної влади над людиною, яка культивувала страх та примус як найефективніші регулятори суспільних відносин, знищивши тим самим будь-які засади для творення вільного повноцінного індивіда [14]. Нині це демонструють такі тоталітарні режими як: лукашенківський в Білорусі, путінський в Росії, трампістський у США та ін. В нинішньому світі, де демократія зазнала дуже сильного наступу від світових диктатур, доля міжнародного правопорядку під відчутною загрозою, на жаль. У диктаторів свій смисловий ланцюг і інший, неправовий простір, де стверджуються антигуманні смисли та псевдоцінності. У тоталітарній державі теж є соціумне середовище, проте там немає права [16]. Ще Арістотель помітив, що не всі народи здатні і готові жити в праві і з правом. Як бачимо, в нинішньому світі така ситуація не рідкість, історія повторюється. Правова сфера поза правовими смислами та цінностями – це стрибок суспільства в порожнечу, вибратися з якої, можливо, уже декому і не вдасться.

Українцям нині дуже важливо не лише вистояти в кривавій боротьбі за незалежність, але й зберегти смислову єдність з національною правовою традицією, яка складалася упродовж попередніх епох, розвинути її, збагатити новими смислами. Це необхідно, оскільки треба зберегти себе як націю, продовжити себе в часі, а для цього потрібні такі чинники ідентифікації народу як національна культура, складовою якої є національна правова традиція. Духовні цінності і смисли, складаючи ядро правової традиції, еднають покоління, зміцнюють націю, ідентифікують, формують її представників як суб'єктів права, наближають їх до ідеалу людини, гума-

нізують їх середовище, їх “буття-в-світі права” (М. Гайдеггер).

Людині треба постійно дбати про осмислену творчість, бо від цього залежить її власне буття, буття її родини, близьких, народу загалом. Правова смислотворчість вимагає від її суб'єктів відповідної готовності інтелектуальної, раціонально-теоретичної, морально-етичної, духовно-культурної. До цієї нелегкої роботи готові не всі, тому багатогранне людське буття, в т.ч. правове, є таким недосконалим, бо може творитися без осмислення наслідків прийняття якогось конкретного закону (яка багата на такі негативні наслідки для пересічних українців наша законотворчість!), прийнятої «на замовлення» ухвали суду, здійснення безвідповідальної правової практики тощо.

Людині належить перетворювати та ретранслювати смисли, вона є фокусом перетину смислових ліній. Чим зрілішою в мислинневому плані, окультуренішою є людина, тим успішніше вона здійснює це смислове перетворення та ретрансляцію, тим багатшим та досконалішим буде її буття та буття її спільноти [8; 12]. Те ж саме можна сказати про суб'єктів правового смислотворення: чим зрілішими інтелектуально та в духовно-культурному плані вони є, тим досконалішим буде їх правове буття, і це стосується як людини-субекта права, так і нації.

Українська правова традиція за понад тисячоліття існування утворила такий смисловий простір, поповнилася такими цінностями та смисловими ланцюгами, які виражають нашу національну правову самобутність, які втілили унікальний правовий світогляд народу та сконцентрували його такий же унікальний досвід правового життя. Серед фундаментальних смислових значень напрацьованих українською нацією як суб'єктом права можна назвати такі як: людське життя як найвища цінність; повага до людини, її гідності, честі та природних прав; принцип невідчужуваності природних прав від людини; природні права як джерело позитивного (державного) права; принцип рівної міри справедливості до суб'єктів права; принцип автономії особи як підстава її реального правового буття; повага до індивідуальної свободи, її рівна міра для всіх суб'єктів права, принцип спільного блага як основа співбуття суб'єктів права; принцип розумності, принцип добросовісності, принцип відкритості суду; принцип авторитетності суду; принцип незалежності суду, принцип поваги до права в різних формах тощо. Всі ці смисли поєднані, складають ціліс-

ність, і в сукупності вони демонструють смислову невичерпність національного правового буття. Як відомо, в концентрованому вигляді зазначені вище смислові значення є змістовним наповненням мегапринципу верховенства права, елементи якого формували наші предки в різні періоди життя народу в минулому [4; 5; 6; 8; 9; 10; 11; 12].

Досліджуючи українську правову традицію, можемо спостерігати смислове багатство, смислову впорядкованість і єдність, що напрацьовано нашим народом за довготривалу історію його існування. Зокрема, ще в епоху княжої України наші предки творили право, спираючись на існуючі традиції та звичаї, які втілювали народну мораль та етику. Особливо відчутно вплинуло на це джерело права християнство з його ціннісно-смисловим наповненням. Литовсько-Руська держава успадковує цей симбіоз права та моралі, українська барокова культура поглиблює цей зв'язок ще відчутніше, що засвідчують філософсько-правові вчення професорів КМА, нормативно-правові акти того періоду (достатньо згадати Конституцію Пилипа Орлика, в якій такий виразний морально-етичний вимір), процес творення загальноукраїнського права тощо. Окупація імперською Росією України зупиняє розвиток цієї традиції, але неофіційно (в будь-якого окупованого народу право розвивається неофіційно) вона продовжує розвиватися. Згадані вище видатні українські мислителі XIX–поч. XX ст. в своїй творчості наголошували на невід'ємності права та моралі [1; 3; 4; 5; 8; 9; 10; 12]. Ця смислова структурованість, безперервність, тяглість має бути нині продовжена, традицію треба відновити і використати, реформуючи правову сферу нинішньої України [4; 5; 8; 21].

Почуття власної гідності є основоположною умовою забезпечення і реалізації невід'ємних прав людини, адже, чим більше воно розвинене, тим гострішою є реакція людини на образ цього почуття, тим активніше вона стає на захист своїх прав [17, с.с. 310–316]. В українській правовій традиції принцип поваги до людської гідності культивується від часів «Руської правди». Особливо помітною стає в правовому бутті українців ця цінність в епоху першого українського Відродження. Цей принцип знаходить свій розвиток в Козацьку епоху, в часи нашої колоніальної історії тощо. Яким актуальним цей морально-правовий смисл є нині, в Україні, яка так і не змогла за понад три десятиліття незалежності реально ствердити таку цінність як

людина з її життям, гідністю і честю, з її правами та свободами!

Провідною цінністю і смислом права була в українців завжди автономія громадянина, яка, як вважає Ю.В. Кушаков, перш за все, полягає в тому, щоб кожен був сам собі паном і, отже, мав яку-небудь власність і насамперед був «власником себе самого» й не служив (у власному розумінні слова) нікому, крім суспільства [18, с.с. 143–144]. Автономія людини – передумова її реальної правосуб'єктності, тобто, це і цінність, і правовий смисл, бо поза нею неможливе вільне волевиявлення людини. Про сильну автономну людину-особистість, яку треба масово творити в суспільстві, тим самим трансформуючи населення в націю, в народ, який визволить себе від колоніалізму, писали Т. Шевченко, І. Франко, Л. Українка, Б. Кістяківський, М. Міхновський, Д. Донцов та інші наші мислителі. Але сучасна Україна не подолала поки що васально – сеньйоральної залежності людини від людини, що є ознакою середньовічного суспільства. Очевидно, що ця проблема вимагає нині свого вирішення.

Висновки та пропозиції. Узагальнюючи, можна наголосити на наступному: смислова правотворчість не може бути другорядною проблемою для науковців-правників і для практиків, оскільки від її реального втілення залежить і здійснення невідчужуваних прав людини, і захист їх від масових порушень, і створення незалежного суду, і загалом національна безпека держави. Смисли права мають бути узгоджені зі структурами суспільного буття, оскільки нехтування цією узгодженістю є шляхом в авторитаризм, тоталітаризм тощо. Враховування і використання смислів і цінностей національної правової традиції в правовому реформуванні є нині вимогою часу.

Список використаної літератури:

1. Багрій Ю. Морально-етичний вимір української правової традиції Козацької епохи. *Галицькі студії. Юридичні науки*. № 6. 2024. С. 11–19.
2. Братасюк М. та ін. Сучасний українець як соціальний тип людини та «політика скривдженості» (Ф.Фукуяма). *Юридичний науковий електронний журнал ЗНУ*. 2022. № 12. С. 518–521.
3. Градова В. Ідея верховенства права в українській правовій традиції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Київ, 2012. 248 с.
4. Захарченко П.П. Історія українського права. [Текст] : навч. посіб. Київ : ВД «Освіта України», 2019. 436 с.

5. Лобода Ю. П. Правова традиція українського народу (Феномен та об'єкт загальнотеоретичного дискурсу). Львів : Світ, 2009. С. 87.
6. Мірошниченко М.І., Мірошниченко В.І. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. К. : Атіка. 2001. 223 с.
7. Нестеренко В.Г. Вступ до філософії. Онтологія людини. Київ : Абрис, 1995. Вступ до філософії: Онтологія людини | Владислав Нестеренко (nesterenko.rv.ua)
8. Павлов С. С. Про визначення традиції права України. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць* / редкол.: С. В. Ківалов та ін.; О.: Юрид. л-ра, 2009. Вип. 45. С. 86–95.
9. Попадинець Г.О. Український світоглядно-філософський гуманізм як засада розвитку української правової культури : дис. ...канд. філос. наук : спец. 12.00.12. К., 2008. 196 с.
10. Шевченко О.О., Вовк О.Й., Капелюшний В.П. та ін.. Історія українського права / За ред. О.О. Шевченка. Київ : Олан, 2001. 214 с.
11. Шевцова А. Співвідношення права та закону в українській правовій традиції модерної доби. *Правничий часопис Університету «КРОК»*. Вип. 36–37 2019.
12. Проценко І.П. Право як феномен культури: філософсько-історичний аналіз. *Проблеми філософії права: Міжнародний часопис*. Т.III. № 1-2. К. Чернівці : Рута, 2005. С. 338–350.
13. Принцип визнання як необхідна засада становлення людини-особистості як суб'єкта права *Філософські та методологічні проблеми права*. 2021. № 1. С. 22–29.
14. Алексієвич. Час секонд-хенд. Київ : Дух і літера. 2020. 464 с.
15. Пролєєв С.В. Криза ідентичностей в глобальному світі та ідея Європи. Діалог і порозуміння для європейської та світової спільнот (Із залученням творчого досвіду Львівсько-Варшавської школи) / За заг. ред. проф. А. Карася. Львів, 2017. 216 с. С. 4.
16. Bratasiuk M. Neo-Orvellism as a threat to global democracy. *Academia Polonia*. Т. 64, № 3/2024 (eng.) URL: <http://pnep.ap.edu.pl/index.php/pnep/issue/view/71>
17. Бордун Н. Антропологічні та соціокультурні засади захисту прав людини *Публічне право*. 2012. № 2. С. 310–316.
18. Кушаков Ю. В. Нариси з історії німецької філософії Нового часу. К. : Центр навчальної літератури, 2006. 572 с. С. 143–144.
19. Братасюк М.Г. Homo sovieticus як соціальний тип людини (за ... URL: <http://publications.lnu.edu.ua/article/download>
20. Веклич В.О. Норми права та норми моралі за сучасних умов: потенціал для розвитку або деградації. *Публічне та приватне право*. № 5. Т. 1. 2019. С. 16–21.
21. Верховенство права: традиція доктрини і потенціал практики / М.Г. Патей-Братасюк, В.Д. Гвоздецький, О.Г. Мурашин та ін. ; за заг. ред. М.Г. Патей-Братасюк: монографія. К. : Видавництво Європейського університету, 2010. 536 с.
22. Братасюк М. Деюридизація суспільних відносин як руйнація смислового поля права. Здобутки кафедри теорії держави та права НАВС. М-ли семінару 26 березня 2021 р. м. Київ, 2021. С. 76–79.

Bratasiuk M. H., Bratasiuk V. M. The meaningful continuity of the national legal tradition as a pressing issue of contemporary Ukraine

The article highlights the problem of meaning-making in the legal sphere. It emphasizes that Ukraine's European choice, the necessity of establishing democratic principles of life, and the formation of a national legal reality make legal meaning-making far from a secondary issue. It stresses the humanitarian function of legal meaning-making, driven by the humanitarian essence of legal meanings, which are simultaneously the values of law.

Accentuated the necessity of aligning the meanings of law with the structures of social existence, as their misalignment can lead to a disbalance of interests of the subjects of law, the destruction of legal relations, and even a threat to the national security of the state. The article presents the idea that modern legal meaning-making should be based on the achievements of the national legal tradition, the core of which is the meanings and values developed by all generations of Ukrainians throughout their legal development. It is shown that the legal meaning-making of Ukrainians, accumulated in their national legal tradition, is substantively rich, multifaceted, organized, structured, and continuous, which has ensured the continuity of the legal tradition.

In different periods of national history, starting from the princely era, Ukrainians developed fundamental legal meanings such as: respect for the person, their life, dignity, honor, natural rights to freedom, fair treatment towards oneself from others, legal equality in freedom, justice, the principle of legal order in human existence, the principle of goodness, the principle of good faith, mercy, mutual understanding, the principle of inalienability of natural rights, truthfulness as the meaning of law, the principle of court openness, court authority, decentralization of justice, etc.

A feature of the national legal tradition is that the meanings and values of law are at the same time the meanings and values of a moral and ethical nature, that is, law is legalized morality. It is emphasized that special attention should be paid to the principle of unity of law and moral-ethical dimension in the process of legal reform.

Key words: *meanings and values of law, meaning-making, national legal tradition, phenomenon of legal morality, natural rights, principles of law.*